

| ELEK BALÁZS

A favor defensionis elve Finkey korában és napjainkban

The Principle of Favor Defensionis in Finkey's Age and Nowadays

Abstract: The principle of favor defensionis (principle of protection) nowadays basically expresses that the Criminal Procedural Act seeks to eliminate and somewhat compensate for the disadvantage of the accused by certain detailed provisions. In dubious cases, the law is interpreted in favour of the accused in the spirit of the principle, even against the equality of arms principle. By this principle, Finkey meant cases where the rules of procedure allow for multiple interpretations, in which case they must be interpreted in favour of the accused. The principle also often appears in today's law enforcement.

Keywords: favor defensionis, criminal procedure

Összefoglaló: A favor defensionis elve (védelem kedvezménye) napjainkban alapvetően azt fejezi ki, hogy az eljárási törvény egyes részletrendelkezőkkel igyekszik a terhelt hátrányos helyzetét kiküszöbölni, enyhíteni és némileg ellensúlyozni. A jogszabályt kétes esetekben az elv szellemisége mentén még a fegyverek egyenlőségével szemben is a védelem javára értelmezzük. Finkey az elv alatt alapvetően azon eseteket értette, amikor az eljárási szabályok többféle értelmezést is megengednek, és ilyenkor azokat a vádlott javára kell értelmezni. Az elv napjaink jogalkalmazásában is gyakran felbukkan.

Kulcsszavak: favor defensionis elve, büntetőeljárás

1. A favor defensionis elve

A XIX. század végén, XX. század elején nagyon élő volt a büntetőeljárással foglalkozó köztudatban, így az eljárásjogi szakirodalomban is, az úgynevezett favor defensionis elve.

A favor defensionis elve (védelem kedvezménye) napjainkban alapvetően azt fejezi ki, hogy az eljárási törvény egyes részletrendelkezőkkel igyekszik a terhelt hátrányos helyzetét kiküszöbölni, enyhíteni és némileg ellensúlyozni. A jogszabályt kétes esetekben az elv szellemisége mentén még a fegyverek egyenlőségével szemben is a védelem javára értelmezzük.

Finkey az elv alatt alapvetően azon eseteket értette, amikor az eljárási szabályok többféle értelmezést is megengednek, és ilyenkor azokat a vádlott javára kell értelmezni.

„A vádeljárás (vádrendszer) alapelve, jellemző vonása az egyéni (polgári) szabadság tisztelete. A bírói hatalom gyakorlói (államfő, népgyűlés vagy bíróságok) csak törvényesen emelt vád (panasz) esetén és annak keretében járnak el. A vádlott (terhelt) mint perbeli ügyfél személyesen vagy külön védő által is védheti magát. Legfőbb vezéreszméje, vagyis az eljárás célja az anyagi (tárgyilag) igazság keresése és megállapítása a büntetőperben, a melyre azonban azt tekinti vezéreszméül, hogy inkább meneküljön száz bűnös a megérdemelt büntetés alól, minthogy egy ártatlan polgár büntetést szenvedjen. Elítélni, megbüntetni valakit csak világosan bebizonyított tényállás és bűnösség esetén lehet, kétes esetben a vádlott felmentendő, az eljárási szabályok kétes esetekben általában mindig a vádlott javára magyarázandók, illetve döntendőek el (in dubio pro reo, in dubio mitius, favordefensionis).”¹

Olyan definíciókat olvashatunk a XX. század elejéről, melyek szerint ez az elv fejezi ki, hogy ha a vád és a védelem mellett és ellene felhozható bizonyítékok vagy érvek egyenlők, minden vitás alaki, anyagi, jogi vagy ténykérdésben a védelem javára kell dönten. A jogszabály-értelmezésnél – ahogyan ez Finkeynél is megjelent – kétes esetekben a védelem és a vádlott javára kell dönten. Ha többféleképpen is értelmezhető a törvény, akkor azt a vádlott rovására nem lehet értelmezni. Még olyan definíciót is találhatunk, hogy „a szavakon nyargalászt csak a vádlott érdekében engedi meg a jog”.²

„Ez elvénél fogva a törvénynek vádlott jogait megszorító rendelkezéseit a szó legszűkebb értelmében, egyébként pedig minden valóban kétes értelmű jogszabályt a vádlottra nézve legkedvezőbb értelemben kell alkalmazni [...] Mert e nélkül a többnyire jogtudatlan, műveletlen, a közvádoló fegyelmi joghatósága alá tartozó fogházban sinlődő rab, csak papírforma szerint volna a királyi ügyésszel egyenjogú ügyfél.”³

A favor defensionis elve még a fegyverek egyenlőségéhez képest is méltányosabb szemléletet tükröz a büntetőeljárásban. Vannak az elvre nézve ismert tankönyvi példák, például az utolsó szó joga, vagy a közvádoló perorvoslati joga a védelem javára, súlyosítási tilalom stb., ami a favor defensionis elvet fejezi ki a tételes szabályokban is.⁴ Még a római jogból is említhetünk hasonló példákat, hiszen az ókor védőinek a vádlóval szemben biztosított joga volt, hogy a vádbeszéd két óra hosszat tarthatott, a védbeszéd pedig három óra hosszat.⁵

Más meghatározás szerint a favor defensionis „az in dubio mitius elvének a perjog keretén belül való érvényesítése vagy, ha így jobban tetszik, az in dubio pro reo elvének megfelelően, ha vád és védelem mellett és ellen felhozható bizonyítékok és illetve érvek egyenlők: minden valóban

¹ FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőeljárás tankönyve*, Politzer-féle Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1908, 477.

² Ifjabb DOMBÓVÁRI SCHULHOF Géza előadása a Magyar Jogászegylet ülésén 1902-ben. Ifj. DOMBÓVÁRI Géza: *A favordefensionis elve és a Királyi Kúria = Magyar Jogászegyleti értekezések*, Franklin Társulat könyvnyomdája, Budapest, 1903, 37.

³ Magyar Jogászegylet 1910. december 10-iki teljes ülés előadása. Ifj. DOMBÓVÁRI Géza: *Hérics Tóth János, a magyar bonjuge. Büntetőjogi és bünperrendi tanulmány = Magyar Jogászegyleti értekezések*, szerk. Meszlény Artur, Pfeifer Ferdinánd Nemzeti Könyvkereskedés, Budapest, 1911, 176–177.

⁴ TREMMEL Flórián: *Magyar büntetőeljárás*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001, 91–92.

⁵ Ifj. DOMBÓVÁRI Géza: *A favordefensionis...*, i. m., 139.

vitás (alaki vagy anyagi) jog- és illetve ténykérdésnek a vádlott javára való eldöntése. A favor defensionis elve tehát köti a bírót a jogszabály-értelmezés és bűnösség megállapítás alkalmával, a mennyiben minden vitás kérdést a vádlott javára tartozik eldönteni, másrészt pedig jelent bizonyos perjogi értéket, mely a szárazföld összes törvényhozásai által kisebb-nagyobb mértékben érvényesített ügyfélegyenlőség elvének s így a vádló jogkörének kisebb-nagyobb sérelmével a vádlott helyzetét teszi kedvezőbbé.”⁶

„A védelem jogköre valahányszor a törvény nem intézkedik, a vádlott jól felfogott érdekében kiterjesztendő.”⁷ Az ellenkező szemlélet pedig a „favoraccusationis”.⁸

2. Eltérő tényállás megállapítása fellebbviteli bíróságon

Annak a kérdésnek az eldöntése, hogy a közvetlenség elve alapján megvizsgált bizonyítékokból az elsőfokú bíróság által a meggyőződése szerint megállapított tényállás tényei, megállapításai mennyire vitathatóak fellebbezésben, régi keletű vita, és szorosan összefügg a bíróság igazságmegállapítási tevékenységével. Erre példa Eördögh András tanulmánya a büntető perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikket megelőzően 1894-ből, aki a tényekkel kapcsolatos fellebbezés megengedését a büntető igazságszolgáltatásra nézve egyenesen károsnak vélte. Ezen álláspontjának az oka az volt, „*hogy az alsóbíróság tagjai a tényállás felismerésére ugyanazon szellemi képességgel bírnak, mint a másodbíróságé, másodsor: hogy a fellebbviteli tanács erősebb száma a biztosabb tényfelismerés garanciáját nem nyújtja, harmadsor: hogy reproductionális eljárás mellett a fellebbviteli bíró a tény felismerésére vezető anyagot silányabb, már többé-kevésbé megromlott vagy megrontott minőségben kapja, végül negyedsor: hogy reproductio nélkül pusztán írásbeliség mellett, teljesen a homályban evez*”.⁹

Baumgarten Izidor ugyancsak a tényekkel kapcsolatos fellebbezés megengedhetősége ellen foglalt állást. Azzal érvelt, hogy „*ugyanazon bíró másképp ítél, ha az utolsó, és másképp, ha az utolsó előtti szó az övé. A nagyhatalomnak mindig legjobb correctivuma volt az egyéni felelősség – nem a törvényes, hanem az erkölcsi. A fellebbvitel megengedésével a fél és a bíró közötti viszonyt megzavarja az első bíró viszonya a felsőbíróhoz. Mindannyian, kik alsóbb fórumnál szolgáltunk – ha egyébként nem tudnók – önkéntelenül éreztük, hogy a felsőbb bíró nem annyira az ügy, mint az ítélet felett ítél, és az ítélet bírálata nem választható el a bíró minősítésétől. A bíró óhajtja, hogy ítélete megálljon, és ezen kívánság hatása alatt mindazon kétes esetben, hol a közvetlen érintkezés a törvénykezési dráma összes szereplőivel a tényállást más színben tünteti fel, mint a jegyzőkönyvek tanulmányozása, inkább öntudatlanul, mint akarva feláldozza egyéni, de a tárgyalásban részt nem vett felsőbíró előtt teljes mértékben nem is indokolható meggyőződését a felsőbíró döntése alá bocsátott ítélete kedvező sorsának, és ilyképp jogerőre emelkedik egy döntés, melynek ellenkezőjét talán a közvetlen benyomás előnyeit respektáló*

⁶ Uo., 139.

⁷ Uo., 174–175.

⁸ Uo., 182.

⁹ EÖRDÖGH András: *A fellebbezésről a ténykérdésben*, Jogtudományi Közlöny, 1894. április 27., Budapest, 129–132.

*felsőbíró érvényre juttatott volna. A ténykérdésben való fellebbvitel mellett a bíró nem önmagának és saját lelkiismeretének megnyugtatóra dolgozik, hanem emellett és azon kívül egy felsőbíró helyeslését akarja kivívni, és a kölcsönös félreértések játékaiból gyakran oly sententia születik, mely mindegyikük meggyőződésével ellenkezik.*¹⁰

Finkey is vizsgálja azt a kérdést, hogy van-e jogosultsága a büntetőperben a fellebbezésnek, különösen azt, hogy lehet-e ténykérdésben helyt adni a felülbírálatnak, vagy lehet-e a ténykérdés felülvizsgálatát (jelenleg már felülbírálat) a modern bűnvádi eljárás alapelveivel, főleg a közvetlenség elvével összhangban szervezni, „*ez rég idő óta egyik legvitásabb és legfontosabb kérdése a perjogi irodalomnak*”.¹¹

Finkey válasza egyértelmű: „*A tényállásnak az iratcsomó alapján való felülvizsgálatát s esetleg megváltoztatását ugyan szabadelvű író ma már nem helyeselheti, mert lehetetlenség azt állítani, hogy a jegyzőkönyvek alapján a felső bíró jobban észlelhessen a tényt, mint a közvetlen megfigyelés alapján ítélő első bíróság, úgy, hogy a vita tulajdonképpen csak a fellebbezés teljes eltörlése vagy megszorítása körül forog. Jól mondja Wlassics: A haladás emberének csak két út közt lehet választani, egyik: a fellebbezés teljes eltörlése, illetőleg a ténykérdés fellebbezhetetlensége, másik a fellebbviteli bíróság előtt épp oly szóbeli és közvetlen főtárgyalás szervezése, mint az elsőfokú előtt. Harmadik út nincs, vagy visszafele vezet.*”¹²

Ez érvekre a fentebb előadottakon kívül jegyzi még meg Finkey, hogy „*éppen az anyagi igazság megközelítése szempontjából nem helyeselhető a ténykérdés fellebbezése, mert a fellebbviteli főtárgyalás, még ha csakugyan a szóbeliség és közvetlenség elvei szerint akarnok is azt berendezni, a mi azonban tényleg óriási teher lenne úgy az államra, mint a felekre, nem nyújt több biztosítékot a per alaposabb eldöntésére, mint az első bíró tárgyalása. Eltekintve, hogy a bizonyítékok sokszor nem ismételtetők, a második tárgyaláson a felek rendszerint csak egymás gyengéit – a mit az első tárgyaláson felismertek – fogják feszegetni. S ha tudják, hogy az első tárgyalás nem döntő, taktikázásból az első tárgyalást csak formaságnak fogják tekinteni. A fellebbviteli főtárgyalás nem egyéb, mint egy másodszori elsőfokú főtárgyalás, a mely azonban sohasem ad oly tiszta képet az ügyről, mint az első. A tanúvallomások, kivált a hosszabb idő után és ismételve történő kihallgatások megbízhatatlanságát kézzelfoghatólag igazolják a Stern W. féle lélektani kísérletek. A ténykérdésben való fellebbvitel mellett továbbá – mint Baumgarten helyesen kiemeli – a bíró nem önmagának, nem saját lelkiismeretének megnyugtatóra dolgozik, hanem legtöbbször a felső bíró helyeslését akarja kivívni. Az igazság megközelítését tehát a ténykérdés fellebbezése nem hogy könnyítené, de gyakran éppen megnehezíti. A tévedés lehetősége pedig három vagy bármennyi fokú bíróságnál sincs kizárva.*”¹³

Bárd pedig arra mutatott rá, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága általános szabályként elfogadja azt a tényállást, amit a nemzeti bíróságok állapítottak meg. Ez a tétel a nemzeti jogorvoslati rendszerektől sem idegen, mert a felsőbíróságok rendszerint kötelesek tiszteletben tartani azt a tényállást, amelyet a közvetlenség elvének előnyeit élvező alsóbíróságok állapítottak meg. Az alsóbíróságok mérlegelési szabadsága nem érne semmit, ha a bizonyítékok hitelt érdemlőségét illetően hozott döntést a fellebbviteli

¹⁰ BAUMGARTEN Izidor: *Fellebbvitel ténykérdésben*, Jogtudományi Közlöny, 1898/46, 327–328.

¹¹ FINKEY: *i. m.*, 477.

¹² *Uo.*, 478–479.

¹³ *Uo.*, 478–479. A Finkey által hivatkozott „Stern féle kísérletekre” lásd ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*, TKK, Debrecen, 2008, 150.

bíróság félretehetné. Erre csak akkor kerülhetne sor, ha bizonyítást folytathatna le a felsőbb bíróság is, ezt viszont az eljárási törvények általában szűk keretek közé szorítják, már csak azért is, mert maga a jogorvoslati jog fogalmánál fogva azt kívánja, hogy az alsó- és a felsőbb bíróságok eljárásmódja, valamint az általuk vizsgált kérdések terjedelme eltérő legyen. Ha az első- és másodfokú fórum jogköre megegyezne, úgy a fellebbviteli bíróság döntése ellen a jogorvoslatihoz való jog miatt újabb orvoslási lehetőséget kellene biztosítani, legalábbis, ha az újabb döntés eltér az első fokon hozott ítélettől. Mindez azt is eredményezhetné, hogy sohasem születik jogerős döntés.¹⁴

Jól szemlélteti a 2018. július 1. napján hatályba lépett eljárási törvényünk azt, hogy a ténykérdések fellebbezhetőségével kapcsolatos – Finkey által emlegetett – „régieket” még korántsem zárult le.

A 2018 júliusáig hatályos 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról éppen favor defensionis szabályként tartalmazta a tényállás kizárólag a vádlott javára történő megváltoztatásának a lehetőségét, amennyiben az a vádlott felmentését (részbeni felmentését) vagy az eljárás megszüntetését (részbeni megszüntetését) eredményezi.¹⁵ Az első fokon felmentett vádlott bűnösségének megállapítása azonban kizárt volt a másodfokú eljárásban eltérő tényállás megállapításával.

Ehhez képest jelentős szemléleti változást hozott a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény, a hatályos Be. azzal, hogy kibővítette az eltérő tényállás megállapításának lehetőségét a vádlott terhére is.

A Be. a hatálybalépésekor lehetővé tette a másodfokú bíróság számára a megalapozatlanság kiküszöbölését több esetben is. Ennek során a másodfokú bíróság megtehetette, hogy

„a) a tényállást kiegészíti, illetve helyesbíti, ha a helyes tényállás az elsőfokú bíróság által lefolytatott bizonyítást érintő ügyiratok tartalma, ténybeli következtetés vagy a felvett bizonyítás útján megállapítható,

b) az elsőfokú bíróság által lefolytatott bizonyítást érintő ügyiratok tartalma, ténybeli következtetés vagy a felvett bizonyítás alapján az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő tényállást állapíthat meg, ha a vádlott felmentésének vagy részbeni felmentésének, vagy az eljárás megszüntetésének vagy részbeni megszüntetésének van helye,

c) az elsőfokú bíróság által lefolytatott bizonyítást érintő ügyiratok tartalma, ténybeli következtetés vagy az ügyészség által indítványozott bizonyítás alapján az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő tényállás megállapításával az elsőfokú bíróság által felmentett vádlott bűnösségét állapíthatja meg.”¹⁶

Korlátja volt azonban az eltérő tényállás megállapításának az, hogy a másodfokú bíróság csak azokkal a tényekkel kapcsolatban értékelhette az elsőfokú bíróságtól eltérően a bizonyítékokat, amelyekre bizonyítást vett fel, kivéve, ha az elsőfokú bíróság által lefolytatott bizonyítást érintő ügyiratok tartalma vagy ténybeli következtetés alapján a vádlottat az (1) bekezdés b) pontja alapján felmentette vagy az eljárást megszüntette.¹⁷

¹⁴ BARD Károly: *Igazság, igazságosság és tisztességes eljárás*, Fundamentum, 2004/I, 44–50.

¹⁵ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 352.§ (1) bekezdés b) pont.

¹⁶ Be. 593. § (1) bekezdés.

¹⁷ Be. 593. § (2) bekezdés.

Látható, hogy a 2018. július 1. napján hatályba lépő Be. 593. § (2) bekezdése – bár szűkebb körben, de – meghagyta a favor defensionis szabályt azzal, hogy bizonyítás felvétele nélkül nem engedte a bizonyítékok eltérő értékelését, kizárólag abban az esetben, ha az a vádlott felmentéséhez vagy az eljárás megszüntetéséhez vezetett.

Ehhez képest a 2020. év legutolsó Be.-módosítása ezen korlátozott favor defensionis szabályt is tovább szűkítette, és a hivatkozott korlátozást is megszüntette.

A 2021. januártól hatályos törvényszöveg szerint *„Ha a másodfokú bíróság az ítélet megalapozatlanságának kiküszöbölése során – a helyes tényállás érdekében felvett bizonyítás, az ügyiratok tartalma vagy ténybeli következtetés alapján – az elsőfokú bíróságtól eltérő tényeket állapít meg, az eltérő tényekkel kapcsolatos bizonyítékokat eltérően értékelheti”*.¹⁸

Eszerint nincs akadálya annak, hogy a másodfokú bíróság pusztán iratok alapján vagy ténybeli következtetés útján bizonyítás felvétele nélkül állapítson meg eltérő tényeket akár a vádlott terhére is. A törvény indokolása szerint a bizonyítás felvételével összefüggésben azonban – figyelemmel az elsőfokú bíróság bizonyítását védő tényálláshoz kötöttség előírására – továbbra is érvényesülő szabály a felülmérlegelés tilalma. A felülmérlegelés általánosságban továbbra is tilalmazott. A 2021. januártól hatályos módosítás azt igyekszik egyértelművé tenni, hogy nem minősül felülmérlegelésnek a bizonyíték újra- vagy átértékelése olyan esetben, ha az a megalapozatlanság kiküszöbölésével áll összefüggésben. *„Nem tilalmazott ugyanis annak a bizonyítéknak az elsőfokú bíróságtól eltérő olyan újra- vagy átértékelése, melyet az elsőfokú bíróság értékelt ugyan, ha az a megalapozatlanság kiküszöbölésének eredményeként előállt új tényre vonatkozik, és a megalapozatlanság kiküszöbölésére tekintettel szükségszerű annak újbóli értékelése. Ez az értékelés nem tilalmazott, erre tekintettel pedig felülmérlegelés mindaz, ami ezen a körön kívül esik, vagyis olyan tényre vonatkozik, amely a megalapozatlansággal nem érintett, vagy a megalapozatlanság kiküszöbölésének eredményét jelentő új ténnyel nem függ össze.”*¹⁹

A másodfokon felvett bizonyításhoz kapcsolódóan maradt meg egyetlen korlátja a felmentett vádlott bűnössége megállapításának, mégpedig az, hogy mindez kizárólag az ügyészség által indítványozott bizonyítás eredményeként tehető meg. A hivatalból felvett bizonyítás eredményeként ez a lehetősége nincs meg a bíróságnak.²⁰

3. A jogegység biztosítása és a favor defensionis elv

A jogegység biztosítása mindig is kardinális kérdése volt a büntető igazságszolgáltatásunknak. Ahogyan Varga Zs. András fogalmaz, a jogegység biztosítása részben dogmatikai részben a jog értelméből eredő szükségszerűség, az állami igazságszolgáltatás

¹⁸ Be. 593. § (2) bekezdés 2021. január 1. napjától hatályos szövege.

¹⁹ A 2020. évi XLIII. törvény végző előterjesztői indokolása a büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról, 221. §-hoz.

²⁰ POLT Péter (szerk): *Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez. Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez. 2. kötet*, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018, 1232.

abszolút követelménye, amely nem lehet esetleges, véletlenszerű, nem előzhetik meg más szempontok.²¹

Az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXXVII. törvény rendelkezései több ponton is módosították a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló törvényt, épp az egységes joggyakorlat megvalósulása érdekében.²²

Többen is rámutattak arra, hogy „a széttartó és néha esetleges joggyakorlat” sértheti a jogbiztonságot, és nyilvánvalóan nem egyeztethető össze a felek tisztességes eljáráshoz való jogával sem. Ha két ügyben azonos tényállás és jogi szabályozás mellett eltérő ítélet születne, akár a törvény előtti egyenlőség is sérülhetne.²³

Az Alaptörvény alapján a Kúria az ítélezési tevékenysége mellett biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét.²⁴ A Kúriának így a jogelődjeihez hasonlóan feladata a joggyakorlat egységessége feletti őrködés. Mindez az Alaptörvény és a Bszi. módosuló szabályai alapján a Kúriával szemben még konkrétabb jogpolitikai elvárássá vált.²⁵

A jogegységesítés célkitűzésével összhangban a törvény módosítás megteremti Magyarországon a – kontinentális jogrendszerektől némileg idegen – korlátozott precedensrendszer alapjait.

Finkey korában a Büntetőjogi Határozatok Tárának két első kötete 1907 októberében jelent meg. E két kötet a hatályban levő kúriai döntvényeket és a jogegység érdekében hozott határozatok közül az elvi jelentőségűeket tartalmazta.

Ezzel kapcsolatban Finkey váratlan helyről veti fel a favor defensionis elvének alkalmazási kérdését, amikor arra mutat rá, hogy „a *döntvények alkotásáról kiadott új miniszteri rendelet sem orvosolta az ügyvédi, illetőleg védői karnak azt a régi sérelmét, melyre íjf. Dombóváry Géza figyelmeztetett (Favordefensionis, J. E. E. 23. 1.), hogy míg a curiai teljes ülésekre a koronaügyészség meghívandó, addig a védői személyzet a döntvények hozatalánál egyáltalán nem nyer meghallgattatást. Nemcsak az ügyfélegyenlőség es a méltányosság, de az anyagi igazság érvényesülése szempontjából is mindenestre kívánatos lenne, ha a döntvények hozatala végett tartandó curiai és táblai teljes ülésekre az ügyvédi kamarák képviselői is meghívhatnának. E jogos és üdvös óhajt egy rövidke miniszteri rendelettel könnyen lehetne teljesíteni.*”²⁶

Láthatjuk így épp Finkey tankönyve kapcsán, hogy a jogegységet biztosító döntések közzététele milyen jelentős szereppel bírt már a XX. század elején is, így még azok megalkotásában is fontosnak érezte a védői kar részvételét, hogy a védői szemlélet érvényesülni tudjon. Varga Zs. nyomán kijelenthetjük, hogy a Kúria törekvéseit és jogosítványait a legkorábbi időktől kezdődően a jogegység értékével alapozták meg. Ez az érték az, amely lehetővé tette, hogy a Kúria megközelítőleg egy évszázada csaknem változatlan formában adta ki napjainkig az irányítási eszközeit.²⁷

²¹ VARGA Zs. András: *Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról*, Magyar Jog, 2020/2, 81–87.

²² 2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról.

²³ VARGA Judit: *Kilátásban a korlátozott precedens rendszer*, Ügyvédek Lapja, LVIII. évfolyam/6, 4.

²⁴ Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdés.

²⁵ OSZTOVITS András: *A Kúria új típusú feladat- és hatásköreiről*, Ügyvédek Lapja, 2013/1, 2–3.

²⁶ FINKEY: *i. m.*, 67. Finkey itt íjf. DOMBÓVÁRI Géza: *A favordefensionis elve és a kir. Curia* című tanulmányát hivatkozza.

²⁷ VARGA Zs.: *i. m.*

A 2020. április 1-jén hatályba lépett szabályozás következtében az egységes ítélezési gyakorlat megteremtése érdekében azonban négy lényeges változás történt a Bszi. szabályozásában. A jogalkotó eltörölte a bírói testületek által elfogadott jogértelmezési állásfoglalásokat, illetve megszüntette az elvi bírósági határozatok és elvi bírósági döntések lehetőségét. Új jogorvoslati eszköz került a rendszerbe, a jogegységi panaszeljárás formájában, valamint bevezetésre került az ún. korlátozott precedensrendszer.

A módosító törvény miniszteri indokolása alapján e változtatások a Velencei Bizottság azon álláspontja következtében váltak szükségessé, mely szerint a jogegységet a peres felek indítványára, rájuk kihatóan, jogorvoslati eszközökkel kell biztosítani, nem pedig informális, igazgatási jellegű módszerekkel, amelyekből a döntések következményét viselő peres felek ki vannak zárva. A módosítás ennek a követelménynek eleget téve szünteti meg a leiratjellegű eszközöket, és bízta a jogegységesítést a felülvizsgálati eljárásokra, illetve egy új jogorvoslati eszközre, a jogegységi panaszra.

A bírói függetlenség oldaláról is vizsgálható a kérdés, hiszen a jogegység biztosítása valóban csak olyan eljárásban lehet elfogadható, ahol a bíró egyéni és szervezeti függetlensége biztosított, és amelyben a közvádoló nem kap hangsúlyosabb szerepet, mint a védői kar. Ezen alkotmányos feladat így kizárólag az ítékezés útján biztosítható. Az egyéb jogegységesítő eljárásoknak legfeljebb kisegítő, információgyűjtő funkciója lehet, de kötelező ereje semmiképpen.

A bíróságok szervezetéről és működéséről szóló törvény így a jogegység megteremtése érdekében vezeti be a precedenserő biztosítását a Kúria döntéseire. A módosítás nem csupán a bírói testületek által alkotott és meghozott állásfoglalásokat, hanem az ún. elvi bírósági határozatok, elvi bírósági döntések közzétételének a lehetőségét is megszünteti.

Az új Bszi. előtt a szabályozás következetes volt, a Legfelsőbb Bíróság határozatai egyfajta precedenshatással bírtak. 2011-ben ez a hatás leszűkül az elvi bírósági határozatokra és az elvi bírósági döntésekre. Ezáltal 2012-től kezdődően a Kúria minden döntése nem rendelkezett precedenshatással, de voltak olyan más, bíróság által hozott döntések is, amelyeknek a Kúria igazgatási úton precedenshatást biztosított. Ennek következtében a Kúria egyedi ügyekben közzétett határozatai nem bírtak azonos kötelező erővel: míg az elvi döntés, illetve elvi határozat kötelező volt, addig az egyéb közzétett bírósági döntésektől el lehetett térni.

A módosítás indokait keresve érdemes utalni Varga Zs. Andrásra, aki szerint egyértelmű, hogy a Kúria ítéleteinek precedenshatását nem pótolhatják igazgatási és informális eszközök. Az így kialakult rendszer és gyakorlat ellen több kifogás fogalmazható meg. Az elvi bírósági határozatok és döntések közzététele ugyanis nem ítélező, hanem igazgatási döntés eredménye, az európai szokásokkal ellentétes, nincs összhangban a legfelsőbb bírói fórumunk Alaptörvényben biztosított feladatával. Emellett, ami pedig egyértelmű választ jelent a felmerült kérdésre, ez a „furcsa gyakorlat” nem érvényesült ellenőrizhetően.²⁸

Talán nem szükségtelen megemlíteni, hogy napjaink jogszabály-módosításai éppen azt az igazgatási úton történő „precedenshatású” döntések kiválasztásához

²⁸ *Uo.*

kapcsolódó eljárást szüntette meg, ahol egészen a legutolsó időig nem lehetett képviselve a védői kar.

A törvénymódosítás viszont jogegységi panasz formájában létrehozott egy új, rendkívüli perorvoslatot, ahol a védői közreműködés már maradéktalanul biztosított. A módosító törvény miniszteri indokolása szerint a jogállamiság elvét szem előtt tartva, annak maradéktalanul megfelelően alkotta meg a jogalkotó a jogegységi panaszt, szemben a jogegységi eljárással.

Ennek megfelelően jogegységi panasznak van helye a Kúriának a felülvizsgálati kérelem vagy indítvány, vagy a közigazgatási perrendtartásról szóló törvény alapján fellebbezés alaptalansága esetén a megtámadott határozatot hatályában fenntartó határozata, a felülvizsgálatot a polgári perrendtartásról szóló törvény alapján megtagadó határozata, a felülvizsgálati kérelem befogadását a közigazgatási perrendtartásról szóló törvény alapján megtagadó határozata ellen, feltéve, hogy a felülvizsgálati kérelemben a Kúria közzétett határozatától jogkérdésben való eltérésre hivatkoztak.²⁹

Jogegységi panasznak lehet helye akkor is, ha a Kúria ítélező tanácsa jogkérdésben – jogegységi eljárás kezdeményezése nélkül – úgy tér el a Kúria közzétett határozatától, hogy az adott eltérésre az alsófokú bíróságok határozatában nem került sor.

A jogegységi panaszt a jogegységi panasz tanács bírálja el, amely a Kúria elnöke vagy elnökhelyettese vezetésével áll össze, további 8 taggal, akiket az elnök a Kúria kollégiumaiból jelöl ki úgy, hogy minden kollégiumból legalább 1-1 tagot ki kell jelölni.

Ha a jogegységi panasz tanács megállapítja a Kúria közzétett határozatától jogkérdésben való eltérést, dönt a bíróságokra kötelező értelmezésről, és határozatában a panasszal támadott határozatot hatályában fenntartja, ha az eltérés indokolt volt, vagy megállapítja az eltéréssel okozott jogsértést, de a panasszal támadott határozatot hatályában fenntartja, ha a panaszt olyan ügyben nyújtották be, amelyben törvény a bíróság eljárására legfeljebb ötnapos határidőt állapít meg, vagy más törvény így rendelkezik.

A jogegységi panasz iránti eljárásban a Finkey által felvetett aggályok viszont már nem merülnek fel. A döntés meghozatalában nem jut előnyösebb helyzethez a vád, az eljárásban egyforma eséllyel fejtheti ki véleményét a vád és a védelem is.

A jogegységi panaszt ugyanis a határozat közlésétől számított 30 napon belül a Kúriánál terjesztheti elő az, aki az eljárási törvények alapján felülvizsgálati kérelem előterjesztésére jogosult.³⁰

Ehhez kapcsolódóan érdemes megemlíteni a törvényességi óvást eltörlő alkotmánybírósági határozatot, ahol épp az volt az egyik legfőbb aggály, hogy az azért sértette a jogbiztonság követelményét, mert a legfőbb ügyész és a Legfelsőbb Bíróság elnöke objektív korlátok nélkül, a felek akaratától független mérlegelése szerint emelhetett óvást. Az Alkotmánybíróság döntése szerint különösen sértette a jogbiztonságot a terhelt hátrányára emelt óvás, mert ezzel sértette a jogállam büntető hatalmát jellemző azon elvet, hogy a bűnüldözésnek szigorú anyagi jogi és eljárási korlátok és feltételek között kell folynia, s hogy a bűnüldözés sikertelenségének kockázatát az állam viseli.³¹

²⁹ Bszi. 41/B. §.

³⁰ Bszi. 41/C. § (1) bekezdés.

³¹ AB határozat 9/1992. (I. 30.)

Törvényességi óvást a védelem nem is terjeszthetett elő, így tipikusan „favor accusationis” szabály volt.

4. Zárógondolatok

„Az 'anyagi igazság', mint a mai büntetőperjogok másik alapelve s eszményi, vagyis főcélja a vádrendszer szabadelvű és emberies szellemének érvényesítése a modern büntetőperben. A modern büntetőeljárás nem a bosszuló, nem a vértszomjazó igazságot keresi, csak a szükséges és méltányos megtorlást tekinti feladatául; viszont nem éri be az alaki, a betű szerinti igazsággal, annál többet, a valódi, a tényekre épített s azoknak megfelelő igazságot igyekszik megállapítani. Ha őszintén beismerjük emberi gyarlóságainkat, ha nem restelljük bevallani, hogy tévedés alól a legműveltebb ember s így a bíróság sincs kivéve, a büntetőeljárás terén is nem az abszolút, feltétlen, hanem csak az emberi igazság megvalósítása lehet feladatunk. De ezt az emberi igazságot aztán kötelességünk az emberileg lehetőleg alaposabban elérni s annak elérését vagy legalább megközelítését a lehető legjobban biztosítani.”³²

Bár az anyagi igazság már korántsem nyilvánvaló elve a büntetőeljárás jogunknak, de Finkey ezen gondolatai ugyancsak megszívlelendőek, amikor jogalkalmazóként törekszünk az „emberi igazság” elérésére. Ilyenkor a szabályoknak a vádlott javára történő értelmezése sosem lehet káros, ha azok ellentétes jogértelmezést is megengednének.

Irodalomjegyzék

1. BAUMGARTEN Izidor: *Fellebbvitel ténykérdésben*, Jogtudományi Közlöny, 1898/46.
2. BÁRD Károly: *Igazság, igazságosság és tisztességes eljárás*, Fundamentum, 2004/I.
3. ELEK Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*, TKK, Debrecen, 2008.
4. EÖRDÖGH András: *A fellebbezésről a ténykérdésben*, Jogtudományi Közlöny, 1894. április 27., Budapest.
5. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőeljárás tankönyve*, Politzer-féle Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1908.
6. Ifj. DOMBÓVÁRY Géza: *A favordefensionis elve és a Királyi Kúria = Magyar Jogászegyleti értekezések*, Franklin Társulat könyvnyomdája, Budapest, 1903.
7. Ifj. DOMBÓVÁRY Géza: *Hérics Tóth János, a magyar bonjuge. Büntetőjogi és bűnperrendi tanulmány = Magyar Jogászegyleti értekezések*, szerk. MESZLÉNY Artur, Pfeifer Ferdinánd Nemzeti Könyvkereskedés, Budapest, 1911.
8. OSZTOVITS András: *A Kúria új típusú feladat- és hatásköreiről*, Ügyvédek Lapja, 2013/1.
9. POLT Péter (szerk): *Kommentár a büntetőeljárás törvényhez. Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez. 2. kötet*, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018.

³² FINKEY: *i. m.*, 17.

10. TREMMEL Flórián: *Magyar büntetőeljárás*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001.
11. VARGA Judit: *Kilátásban a korlátozott precedens rendszer*, Ügyvédek Lapja, LVIII. évfolyam/6.
12. VARGA Zs. András: *Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról*, Magyar Jog, 2020/2.